

Poštarina plaćena u gotovu

Cijena 6 dinara

SOCIJALNA REVIJA

Mjesečnik za kulturna, ekonomska i socijalno-politička pitanja

Sadržaj :

Fran Terseglav: „Quadragesimo anno“ i duh buržoznoga komoditeta

Ivan Cankar: Sluga Bariša i njegovo pravo Redukcije

Petnaesta obljetnica smrti dra Ivana Kreka

Hrvatska emigracija u USA

BI: Roman studenta o studentu

Politika Slovaka u Jugoslaviji

Broj 6-7

Studenj 1932

„Socijalna revija“

izlazi svakog 1. u mjesecu. — Pretplata: na godinu 60 dinara, na pola godine 30 dinara; inozemstvo godišnje 80 dinara (7 Rm ili 35 franaka). — Adresa Uredništva i Uprave jest: Šibenik, pošt. pret. 17, Dalmacija; lična adresa urednikova jest: Šibenik, Ulica Kralja Tomislava.

„Katolička Crkva i Južni Slaveni u Italiji“

naslov je rasprave koju je napisao za „Socijalnu reviju“ odličan poznavalac prilika u Julskoj Krajini. Upozoravamo sve naše prijatelje već sada na tu raspravu.

Molimo svu gg. pretplatnike koji su primili opomene zbog do sada neuplaćene pretplate, da se posluže poslanim čekom i uplate zaostatak. Teško nam je kazati žalosnu istinu da je siromašniji dio pretplatnika spremno uplatio pretplatu, dočim su nam ju mnogi, vrlo dobro situirani, ostali dužni od početka do danas.

Primili smo slijedeće publikacije:

Dr Andrej Gosar: Razprave o družbi indružabnem življenju. — (Izdala Jugoslovenska knjigarna u Ljubljani 1932. g. — Str. 216.) —

P. Mauriac: Rastavljena. — (Roman. — Naklada „Alfa“ u Zagrebu, Trenkova ul. 1/II., 1932. g. — Str. 212. — Cijena 30 Din.)

Nikola Berdjajev: Novo srednjovjekovje. — (Tri studije o sudbini Rusije i Evrope. — Izdala knjižara Stifler u Varaždinu 1932. — Str. 104.)

Fridrich Torberg: Učenik Gerber je svršio. — (Roman. — Izdala 1932. g. knjižara „Minerva“, Zagreb, Samostanska 2. — Str. 298. — Cijena 50 Din.)

Georg Fink: Gladan sam. — (Roman. — Izdala 1932. g. knjižara „Minerva“, Zagreb, Samostanska 2. — Str. 240 — Cijena 50 Din.)

Památnik 20 let organisačni činnosti Svazu krestansko-sociálnich železničnich zamestnancu v Brne. — (Uredio dr St. Vychodil. — 1932. g. — Str. 168.)

Redovna izdanja društva Sv. Jeronima za 1932. g.: Kalendar „Danica“ za 1933. (160 str.). — Dr Ivan Šarić: Evandelist (72 str.) — Dr V. Mandekić: Crvena djetelina (48 str.). — A. Šenoa: Barun Ivica (56 str.). — Cijena za članove 20 Din.

Fran Terseglav:

„Quadragesimo anno“

i duh buržoaznoga komoditeta

I

Enciklika „Quadragesimo anno“, kojom je postavljen važan me-
daš u povijesti razvoja katoličkoga crkvenog općestva, dovoljno je,
bar u glavnim konturama, svojim smjernicama socijalnog života po-
znata katoličkom intelektualcu, tako da se nikako ne mislim upustiti u
potanju analizu ili tumačenje toga vrlo važnoga papinskoga dokumenta,
tim više što se za takva šta ne osjećam kompetentnim.

Druga mi se stvar čini, obzirom na nužnu potrebu praktične su-
radnje katoličkog čovjeka oko socijalnog preporoda čovječanstva, iznad
svega potrebnom: Kako, na kakav način bar približno realizirati
pobude pape Pia XI. glede gospodarske i socijalne reforme društva
naših dana. Obzirom na načela uvijek mogu biti, premda se radi naoko
o sasvim jasnim tezama, više - manje različita tumačenja, osobito
kad se radi o problemima koja čisto direktno diraju život i koja svo-
jim posljedicama direktno tiču životne interese svakoga pojedinca. To
važi i za encikliku „Quadragesimo anno“. Što se pak tiče njezinih
pozitivno-graditeljnih razlaganja o korporativnom sistemu društve-
noga reda, to je stvar koja je glede detalja sasvim ostavljena pra-
kličnome radu katolika, jer o načelu da se društvo mora osnivati na
uzajamnosti radnih staleža, mislim, među pametnim ljudima uopće ne
može biti diskusije, — ali kod konkretizacije te zamisli mogu biti
najraznovrsniji oblici, koji se mogu iskristalizirati, kao i svaka slična
djelatnost čovječanstva, samo u praktičnom radu, u eksperimen-
tima, u praktičnom nastojanju koje ne može nikada biti bez
pogrješaka, makar koliko bili načelni temelji rada istiniti i pravilni.
Zašto to toliko naglašavam? Zato da se nebi zanimanje katoličkoga
svijeta za encikliku „Quadragesimo anno“ ograničilo samo na teoretski
studij i izrodilo u голу skolastičku analizu, na suptilne distinkcije, te
na razmatranje isključivo ili pretežno samo sa vidika morala. To je u

stanovitim opsegu potrebito, ali nije najvažnije. Enciklika „Quadragesimo anno“ nije napisana u prvom redu zato da se oko nje disputira, već njezin sadržaj i ton jasno svjedoče, da je dana katolicima zato, da već jednom aktivno, u svakodnevnom životu, u radioni, u tvornicama, u socijalnom zakonodavstvu, kod vođenja gospodarskoga života i gospodarskih naprava, kao politici, kao radnički sindikalni vođe, kao zadružni radnici, kao upravljači velikih industrijskih poduzeća, postepeno realiziraju novi društveni red prema smjernicama vrhovnoga vođe Crkve.

Mi znamo da je katolicizam tako nekako od vijeka Aufklärunge i francuske revolucije počeo da vene kao faktor javnoga života i gospodarske aktivnosti, da je doista bio uvijek velik kao filozofija universuma, kao mudrost života, a osobito kao vođa, uređivač i formator religioznoga života, i to baš ili naročito u dobama, kad se sa javne pozornice zemaljskih briga i nastojanja povlačio u najskrovitiji hram srca. Tako je, između ostaloga, bilo u času prelaza zadnjih izdanaka srednjega vijeka u novo doba, i tko želi da se osvjedoči o tome uzvišenom radu oko kulture čovječje duše, neka pročita glasovito djelo abbé Bremonda. Mi znademo da je katolicizam uz to bio uvijek ogromna kreatorna sila na polju kulture, ali na području politike i upravljanja gospodarske djelatnosti čovjeka i socijalnog uređenja društva, katoličko je općestvo od XVI. vijeka ovamo otkazivalo, stalo na pretežno defenzivno stajovište i došlo već skoro tako daleko, da je svu inicijativu, kako glede uređenja države, pozitivnih zakona i političkih stranačkih tvorevina, tako glede socijalnoga rada, prepustilo vjersko-neprijateljskim ili neutralnim elementima. Nikako ne pripadam onima, koji drže, protivno sa spomenutom pasivnošću katolika u javnim poslovima, da je glavno poprište Crkve i katoličke akcije na političkom polju, ali smatram da je puka defenziva nesumnjiv znak unutrašnje slaboće, i da intenzivna religiozna kultura, koja će zauvijek ostati najodličnijom zadaćom Crkve, mora biti popraćena od ništa manje živog učesća katolika na polju javnoga rada i javnih nastojanja za uređenje države i društva, vršio se taj rad u posebnim katoličkim političkim strankama, kao što je to u Njemačkoj, ili onako, kao što je to u Francuskoj, gdje katolici učestvuju u raznim strankama, u raznim političkim i socijalnim strujama, samo da nisu protiv vjere i morala kršćanstva. Što je bolje, o tome mogu odlučiti samo konkretne prilike dobe, ali na svaki način mora katolicizam, ako je živ i stvaralac, ako nije puki kult obred i mistika, ako nije sama nacionalna tradicija ili moralni policist uplivati na sve strane aktivnoga života, a danas osobito na preustrojstvo socijalnih prilika. Pojava konzervativnih socijalnih

struja kao djelomično svakako stvarno osnovana i životno potrebna reakcija protiv marksizma, kao što su na primjer fašizam i njemački narodni socijalizam, pokreti koji nisu bez idealnih vrijednosti i zdravih praktičnih pobuda, — znak je neke slabosti katolicizma kao javnoga čimbenika, jer je katolicizam i kao doktrina, i kao posebni etos života, na svaki način prije pozvan da uredi socijalnu strukturu društva naših dana na temelju kršćanske moralke, nego fašizam ili hitlerijanstvo. Osobito katolička omladina sviju naroda ima zadaću da digne katolicizam na onaj položaj duhovnog faktora vode državnog i socijalnog života čovječanstva, koji mu pripada i koji je — mutatis mutandis — jednom imao. Ta se zadaća meni, koji sam u tom pogledu optimist, čini za bližu budućnost to lakšom, jer sam duboko uvjeren, da su kako marksistički (bilo to i u formi komunizma), tako i fašistički eksperimenat jednako osuđeni na neuspjeh, dotično ne predstavljaju zadnju riječ u procesu socijalnog preustrojstva društva, bez obzira na mnoge zdrave pobude koje su oba ova pokreta dala ljudskom društvu, a koje mi katolici moramo primiti, ušćuvati i upotpuniti, kako na to enciklika u pogledu marksizma sama namiguje.

II

Govorio sam o kategoričkoj potrebi praktičnog i sitnog rada na socijalnom polju, kao energičnom pozivu i motivu papine enciklike. Pomanjkanje dovoljnoga smisla kao i potrebne tehnike na tome polju, sigurno je velik manco katolikâ, u prvom redu katoličkih intelektualaca. U tom smo pogledu mi katolički intelektualci praktički još i danas nesvijesno puni duha liberalizma, privezani uz stare oblike života, opterećeni slabim tradicijama, bilo radi buržoznoga komoditeta, koji kod svakoga novog pokreta čovječanstva, ponekad i lažidogmatičkim obrazloženjima, ustrašen više: *Apage satanas; quieta non movere!*, — bilo zbog neke krive orijentacije prema svijetu, kao da su zemaljski poslovi neko nužno zlo, *ex malo*, nešto što nas ne vodi vječnom cilju spasenja, već nas od njega odvraća, čime se, dakle, treba čim manje baviti. To posljednje mišljenje je danas, hvala Bogu, u intelektualnim krugovima svladano. Možda smo mi katolički intelektualci u tom pogledu granicu dobrog već prekoračili i previše se posvjetovali... No naš je organizam još i danas previše prožet duhom liberalnoga građanskoga komoditeta s apatijom, ako ne antipatijom, prema životu i stradanju proletarijata, sa strahom od siromaštva, borba i žrtava tvrdoga karaktera, kada se radi o svakodnevnom kruhu, materijalnoj egzistenciji, krovu nad glavom i odjeći na tijelu, — još previše se idealizira buržozni tip života, ne teoretski, ali u praksi, nekim uzgo-

jem stečenim nagonom i distanciranjem katoličkoga inteligenta od takozvane mase. Još i danas nije u duši prosječnoga našeg intelektualca svladan ostatak onoga mišljenja, koje drži da je pitanje blagostanja razreda, pitanje slobodne utakmice i živinske borbe za opstanak, u kojoj nužno i prirodno jaki pobjeđuju, a slabi moraju podleći. Obratno, pak, vidimo da marksistu ili komunista koji teoretski potpuno stoji na tome temelju darvinizma, često puta praktično vodi pravi kršćanski etos, koji se ne ravna po naoko prirodnome zakonu prava jačega nad slabijim, već po zahtjevu bratske jednakosti, dostojanstva i vječnih prava svakog individua na materijalno i moralno pristojnu egzistenciju. U toj paradoksalnoj pojavi je, stalno, znak osobite bolesti takozvanoga kršćanskog društva naših dana.

Tu dolazimo do bitne točke naših izlaganja, naime do toga, da nesmijemo zaboraviti da je za svaki praktični socijalni rad potreban duboki socijalni etos. Ja mislim da je Papa svojom enciklikom „Quadragesimo anno“ htio baš to najjače naglasiti. Nema slike koja bi bila tako žalosna i tako odvratna te duboko nemoralna, kao što su katolički intelektualac ili katoličko društvo koji sebi i drugima sugeriraju oduševljenje za socijalni rad, koji znadu sjajno deklamirati o tlačenju radničkih slojeva i ogorčeno žigosati okrutnosti kapitalizma, a kod najmanjih stvari vlastitog života, kod svojih egoističkih potreba i zahtjeva te u svojim praktičnim odnošajima prema sučovjeku dosljedno demantiraju svoje kršćansko socijalno lažno oduševljenje. Neću da kažem da je tako samo u katoličkim redovima, gdje principijelno nebi smjelo biti takvog duha nedosljednosti i tartferije. I kod socijalnih radnika drugih nazora i stranaka su lakvi individuumi isto tako česti, te ja pripisujem praktične političke i socijalne neuspjehe socijalističkog pokreta u prvom redu činjenici što između marksističke doktrine te socijalnog mentaliteta i praktičnog stava marksističkih vođa vlada tolika diskrepancija. Uopće, neuspjeh socijalnih doktrina, sistema i zakonodavstava nije u manjkavosti tih sistema, koji mogu uzrokovati momentanu štetu, ali ne mogu ustaviti ili ugušiti doista bolje socijalno uređenje društva, samo ako je težnja poštena. Fijasko svakoga socijalizma je, moje je uvjerenje, u nedostatnosti socijalnoga etosa, priprostim riječima rečeno, u pomanjkanju prave kršćanske ljubavi, koja jedina nepogrješivim unutarjim instinktom u svakoj prigodi sama iz sebe nalazi pravilni odnos prema sučovjeku. To je stvar, pomanjkanje koje nekršćanski socijalizam temeljito osjeća. Ignoriranje te kršćanske ljubavi kao temeljnoga faktora socijalnoga napretka, polako je ugrabilo marksističkom socijalizmu u Evropi vodeći položaj, ubilo mu oduševljenje i isušilo ga. Krivo se misli da je tehnička strana sindikalne

organizacije radništva ili radničkoga zakonodavstva sve. Nel Našem je intelektualcu vrlo potrebna izvježbanost u tome, i katolicizam neće moći prihvatiti kormilo socijalnog pokreta modernoga čovječanstva, ako ne bude svaki, upravo svaki katolički intelektualac prolazilo kao rekrut kroz školu radničke sindikalne organizacije, kao praktični sindikalist u redovima radništva samog, — ali ne smije zaboraviti da takav rad nije ništa, ako nema duha, to jest dubokoga socijalnog etosa ljubavi, milosrđa i skrajne žrtve. Držim da to najbolje shvaćaju francuski katolički socijalni radnici, i da od njih moramo to usvojiti kao uzor, premda Francuzima fali bojovnost, čvrsta disciplina i staleška svijest maloga čovjeka, koja je, govorio tko što mu drago, isto tako potrebna, kao i velika ljubav prema pobjedi iznad bezdašnosti, bezobzirnosti i neosjećajnosti kapitalizma koji se ne da otjerati pobožnim propovijedima. Bez socijalnoga rada socijalni je etos monstruozna stvar, jer takav bi etos bio upravo izrazito licumjerstvo, a socijalni rad bez socijalnog etosa, ili bar bez dovoljnoga socijalnog etosa, vrlo je česta pojava i rak-rana socijalnih pokreta našeg doba, koje je zaboravilo na snagu srca i na slavođobitnost ideje koja izlazi iz srca, iz duše.

Zašto Papa onako energično otklanja socijalizam, premda priznaje da je u pojedinim slučajevima rad marksista oko društvene reforme vođen plemenitim pobudama prirodnog morala, i premda ne isključuje od prigode do prigode, pa i za dulje vremena i stanovita pitanja suradnju katolika i socijalne demokracije, kakvu vidamo u Njemačkoj? Zato što marksističkom pokretu kao cjelini fali pravi socijalni etos, koji je fundiran na vječnim načelima pravde i ljubavi. Ako tko posmatra socijalizam, pa i komunizam, apstraktno, kao puko gospodarsko ustrojstvo, ako posmatra marksizam, bilo to i u obliku ruskog holiševizma samo kao drukčiji način produkcije i podjele materijalnih i kulturnih dobara, kao dosljednu gospodarsku kolektivizaciju, jedva mu se može sa stanovišta dogme i morala prigovoriti. Isusovci su u Paragvaju napravili kolektivistički uređenu državu, koju bi kapitalistički svijet danas stalno držao sasma protivnom pojmovima o svetome vlasništvu i pravnom redu, i koju bi danas, nema sumnje, mnogi upravo sa stanovišta kršćanske kulture osuđivali i otklanjali. Apstrahirajući sve što nije isključivo gospodarskoga karaktera, isusovačke bi redukcije vrlo mnogim i bitnim crtama, uzimajući u obzir kod toga razlike kraja, dobe i prilika, izgledale na vlas slične sovjetskome državnom ustrojstvu, — a ipak je tu razlika fundamentalnoga značaja. Ne toliko, ili možda baš ništa, u gospodarskoj strani, već u različitosti socijalnoga etosa. Konstatiram da i Papa to vrlo jasno naglašuje, ali da tumači enciklike to premalo potcrtavaju. A ipak je to vrlo bitno!

Socijalni etos ruskoga kolektivizma kongruira, nema sumnje, praktički više puta s prirodnim i kršćanskim moralom, ima u njemu neke svoje korijene, — ali to su kongruencije samo u stánovitim djelovima socijalne orijentacije marksizma, a linija u cjelini izlazi i orijentirana je plosninom ateizma. Jasno je da nazor o čovjeku kao višoj razvijenoj životinji, o ljudskome individuumu kao golom neautonomnom dijelu univerzalnog mehanizma, o isključivo telurčnoj, zemaljskoj svrsi čovjeka, mora bivstveno uplivati i na gospodarsko i socijalno ustrojstvo društva, tako da mora biti i faktično postoji esencijalna razlika između kolektivističke države isusovaca i sovjetskoga društva, makar bile vanjske linije ma i potpuno identične. Kolektivizacija u duhu kršćanskoga etosa i kolektivizacija u duhu ateizma, dvije su različite stvari, premda bi oba sistema u svojim ekonomskim crtama sasvim kongruirala. Dva slična načina produciranja i podjele materijalnih dobara moraju različito djelovati na individuum i različito upravljati njegovim socijalnim činima, te dati društvu dva različita duhovna lika, ako proizlaze iz različitog shvaćanja smisla i svrhe života. Za me nije glavno pitanje: ili individualistički način gospodarstva, ili kolektivizacija bar najglavnijih grana gospodarskoga života čovjekova ili društva, već je s kršćanskoga stanovišta glavno pitanje: U kakvom se duhu gospodari, kakav je socijalni etos koji vodi više ili manje individualistički sistem gospodarstva. Jer, prvo zavisi od toga, kakvi sistem praktično više odgovara svojoj zadaći, da svaki pojedinac i čitava masa budu dignuti na pristojni standard života, da svatko bude u potrebnoj mjeri dionikom kulturnih dobara, da bude moguće pristojno prehraniti, obući i nastaniti sve to veću masu čovječanstva, — a drugo, socijalni etos nije stvar konkretnih materijalnih potreba i kulturnih zahtjeva, nikada se ne mijenja, već je vječna, apriorna i od konkretnih faktičnih prilika i razvoja sasvim neodvisna norma.

Taj socijalni etos zahtijeva dvoje: stalna i nepromijenjiva moralna načela, i drugo: duboko raspoloženje osjećaja i orijentiranost volje, — takvu dispoziciju duše, da bude dionikom materijalnih i kulturnih dobara što više ljudi, svaki čovjek, jer svaki je čovjek prilika Božja, beskonačna vrednota, divinae naturae consors kao dionik vječnoga spasenja i gloriije. Kad bi marksizam dozvoljavao kakav prodor kroz koji bi bilo moguće infiltrirati taj duh vječnosti u radničke mase, kad bi pružao kakvu slobodnu plosninu, na kojoj bi se u njegovome vanjskom organizacijskome okviru moglo izgrađiti u kršćanskom duhu društvo, onda ne bi, mislim, ni jedan Papa zatvarao puteve u nj, ali, jer je marksizam sasvim zaključen sistem, na čijem temelju može u

tom ili onom pogledu izrasti nešto kršćanskoga samo silom animae naturaliter christianae, a ne po njegovu svjetovnom i etičkom nazoru, zato Papa osuđuje po sebi dobro mišljenu težnju raditi u okviru socijalizma za radnički razred, koja u praksi, kako vidimo, bar za vrijeme koje se može predvidjeti, ničemu ne vodi. Marksizmu je, kao i svakome drugom pokretu, potrebna metanoia, bez tuđe direktne pomoći, da izluči iz svoga organizma areligiozni temelj, što bi dakako, značilo pravu duhovnu revoluciju, koja, po mojemu mišljenju, nije ni u okviru ruskoga boljševizma nemoguća, kako opažam iz mnogih pojava, danas još dosta neznatnih, koje ali nema sumnje rastu.

III

Ali Papina enciklika nije napisana samo zato da se potcrtaju temeljne zablude socijalnoga etosa marksizma, već je u prvom redu napisana zato, da mi sami pridemo rješavanju socijalnog pitanja duhom pravoga, iskrenoga i praktičnoga djelotvornoga kršćanstva, i da nas vodi u našim nastojanjima, bila ta kao gospodarski sistem upravljena ka kolektivističkom načinu gospodarstva više ili manje, bilo da su nekakva sinteza između individualizma i kolektivismu, uzetima kao skrajnostima, u smislu korporacijske države, — enciklika „Quadragesimo anno“ napisana je zato da bi nas u tima našim nastojanjima oko reforme društva vodila jaka volja koja djelima rađa, a ne samo katoličke riječi, katolički esprit, mjesto katoličkog etosa; želja za manifestacijom katoličanstva, mjesto njegove realizacije. Mislim da ničim ne možemo bolje potcrtati svoju afirmaciju Papine enciklike nego time, što ćemo stvarno ući u arenu socijalne borbe u duhu prave Hristove ljubavi prema čovjeku, iskrnjemu i čovječanstvu. Ništa nam ne bi koristilo kad bi okružnica „Quadragesimo anno“ bila tek povod da se pred protivnicima samo oholimo time što samo mi imamo prave principe za rješavanje socijalnog pitanja, a samo pitanje s njegove praktične strane ostavimo ležati sred puta, kao što su svećenik i levita ostavili ležati sred ceste Samarićanina. Kad bi tako bilo, nebi se smjeli čuditi što bi ateistički marksizam, uza sve svoje zablude, prevalio do cilja veći dio puta, nego mi svojim jedino pravim načelima. Polemika s protivnicima povodom epohalne Papine enciklike, kao i sporovi među samim katolicima glede njezina tumačenja, često su puta samo maska nepripravnosti, slabe ili manjkave volje da se počne inicijativnom i organiziranom akcijom za novi socijalni red na zemlji.

Odlučan sam protivnik mišljenja koje se čuje ponekad i u našim redovima bilo od nestropljivih, bilo od jednostranih ljudi, da je većina katoličkoga pokreta svijesno ili podsvijesno i u pogledu nazora orijen-

tirana kapitalistički. Čini se uvelike i Papi krivo, ako se njegovoj okružnici podvaljuje podsvijesni kapitalistički mentalitet, konzervativizam, fašizam i slično. To su tvrdnje koje inače ne potiču iz zle volje, ali produkt su uskosti i jednostranosti koja sve što nije skrojeno po modi smatra nazadnim. Ne smijemo se zavađati frazama, ni sa lijeve strane, već budimo neprijatelji fraze uopće. Katolicizam je kao nazor i etos uvijek držao u velikoj udaljenosti kapitalizam, i uvijek mu kušao odočiti, jer su protivbožji izvor i duh kapitalizma previše očiti, — radi se samo o više ili manje dubokoj infiltraciji katoličkih srca egoističkim i izrabljivačkim nagonima, o protivosjećajnoj praksi mnogih katolika, koji su, protiv spoznaje dobrog, podlegli duhu vremena; o velikoj udaljenosti između ispovijedanja i praktičnog postupka, koja se tako često vidi u katoličkom društvu. Enciklika je najoštrija osuda kapitalizma u njegovu korijenu. To su priznali i objektivni marksistički mislioci. Nema danas svijesna katoličkog pokretaša, — o mitlaferima, oportunistima i afaristima, koji sačinjavaju legiju takozvanih političkih katolika, tih najgorih parasita, rastvarača i mikroba katoličkoga tijela, ne govorim, — koji bi sa stanovišta nazora bio kapitalistički orijentiran, jer pogubnost sistema gospodarskog izrabljivanja danas je očigledna svakome katoliku, kao što je očigledna principijelna opreka duha kapitalističkoga gospodarstva sa Evandeljem. Istina je ali, da veliki dio katolika uz postojeći društveni red još uvijek vežu predrasude, atavizam recimo, etos komoditeta građanskoga čovjeka naših dana.

Ne ustajem protiv buržoazije u smislu razredne mržnje, — to bi bilo nekršćanski, te sam Ghandi, koji nije katolik, s pravom otklanja takvo stanovište kao protivetično, — a još manje protiv takozvanog buržuja kao pojedinca. Imamo ali tip buržoaznog mišljenja i života, koji je onako majstorski opisao Sombart, i koji je duboko nemoralan. Ostavljam po strani kakav je s gospodarske strane buržoazni društveni red i sistem, i želim se zaustaviti samo kod mentaliteta komoditeta, zemaljske udobnosti, koji je najkarakterističniji za buržoazni tip života.

Katoliku je život zadaća a ne stanje. Kršćanstvo je dinamika, a ne statika nepomakljivoga reda kojemu je posljednji i jedini cilj materijalni prosperitet, nesmetano uživanje materijalnih dobara za vladajući razred, učešće radnika kod plodova vlastitoga rada po milosti i interesu onih, koji stavljaju najveći dio dobitka od tuđega rada u svoj vlastiti džep. Crkva je dugo vremena, uza svo periodično proganjanje od strane buržoazne države, živjela u tome buržoaznom društvenome redu, kome su se katolici vremenom više ili manje saobrazili.

To je red kome je Crkva, kao i svako društvo, koje realizira idealne vrednote, samo kulturna i moralnopolicijska ustanova, kojom tako postupa i uređuje pod tim vidikom s njom svoje odnoša je. Crkva svojom božanskom stranom nije tome kriva, — ta joj se uloga naturava, nažalost, od takozvanoga kršćanskog društva samog, i ima mnogo katolika koji su se s takvim položajem sasvim spregli te ga podupiru. Tako je nastao pogubni mentalitet komoditeta, koji je bio rak-rana katolicizma, bolje kazano, katolika XVIII. i XIX. vijeka, čije pogubne posljedice učinkuju još i danas među nama. Ja smatram encikliku Pia XI. kao apel na katoličko općestvo da taj tuđi nekršćanski, amoralni sok buržoaznoga životnoga nazora iz sebe izluči. Tko potcrtava druge momente u okružnici „Quadragesimo anno“, taj prolazi hotimično ili ne kraj njenoga centralnog značenja, te ostaje slijep i gluh za njezinu epohalnu važnost u sadašnjemu historijskome momentu.

Mnogo nas je bilo obiknuto čisto posebnom tipu religioznog života, smatrajući ga za posljednji i definitivni uzor. To je religioznost u okviru buržoaznoga ideala ljudskog života. Taj je tip još i danas tip velikoga dijela poprečnih katolika. Moliti, razmišljati, karitativno raditi, — ali u miru, pod zaštitom javne vlasti, u takozvanoj pravoj mjeri, bez naročitog uzbuđenja, žara i podviga, najviše s priličnom dozom lažne sentimentalnosti, a u svakom slučaju sred udobnosti građanskoga mirnog života. Biti imućan, okružen udobnostima i užicima takozvane poštene egzistencije, uživati sve privilegije bolje materijalne situacije, — to je nužni milieu takvog tipa duševne formacije, sred kojega se može najlakše častiti Boga. Takozvani lojalni odnošaji buržoazne države i Crkve, kakve imamo pred sobom u većini liberalnih država naših dana, odgovaraju mentalitetu mnogoga katolika, kojemu sadašnji društveni red garantira udobnu egzistenciju. Stalno, ideal je država koja harmonično surađuje s Crkvom oko tjelesno-duhovnih, vremenito vječnih ciljeva čovječanstva, ali pod tim je mišljena uistinu idealna, recimo: srednjevjekovna država, koja s Crkvom harmonično i spontano surađuje po svome istinskome kršćanskome mentalitetu, a ne nikako liberalna država, koja teži za suradnjom Crkve samo iz oportunitizma, iz želje da se uščuva kapitalistički gospodarski red, iz golog racionalizma koji ju goni da dobije na svoju stranu Crkvu da bi se takav gospodarski red stabilizirao. Samo duh komoditeta je onaj faktor, koji mnogim katolicima takvu „harmoniju“ prikazuje kao nešto idealna i potrebna. Taj je duh kriv da tolika masa beskućnika, proletera i deklasiranih mrzi katoličanstvo. To je lažno katoličanstvo molitve i milostinje u miru; malih asketičnih vježaba bez štete po privredni život; kršćanstvo bez borbe i jakih djela, bez ju-

naštva i žrtava; okamenjeno kršćanstvo, „pobožni“ običaji i riječi koje ne brane čovjeku da pod juridičkom krinkom svom moralnom korektnošću do kostiju izažima svoga bližnjega; lažno katoličanstvo koje nema smisla za tuđu nevolju, osim ako joj može priskočiti u pomoć čim manjim troškom, s nadom na remuneraciju na onom svijetu, a najradije već na ovoj zemlji. Kakve li razlike prema kršćanstvu mučenika, katoličanstvu Grgura VII., katoličanstvu Iraca i Nijemaca u vrijeme Kulturkampf! Ti su katolici pretežnoga buržoaznoga tipa iz gubili upravo svaki smisao za katoličanstvo žrtve, stradanja i borbe; ne mogu si zamisliti dizanje Crkve kroz borbu sa svijetom; smatraju neprijateljskim i heretičnim svaki novi pokret, svaki svježi vjetar i oluju koja se diže u bolesnom ljudskom društvu za ozdravljenje i pročišćenje, iz sredine izrabljivanib i potlačenih. A zapravo nema veće i pogubnije hereze u Crkvi od toga lažnog katoličanstva!

Mislim da ne mogu bolje zaključiti ove moje skromne izvode, nego da pozovem mladi katolički rod: Opaši se, riječima Apostola, mačem duha da istrijebiš iz kršćanskoga općestva kugu buržoaznoga komoditeta! Nemoj se zadovoljiti postojećim prilikama, nemoj težiti ni za udobnošću, ni za gnjilim mirom zadovoljenoga vlastitog egoizma, već budi svijestan da Crkva raste i usavršava se u borbi sa zlom i gnjiloćom postojećeg, preko žrtava i junačkih djela. Neka tvojim uzorom ne bude činovnik, službeni vršioc visoke misije, već apostol u bijedi, u oskudici, bez kakve druge potpore osim riječi istine, žara srca, i neslomive volje da se svijet preko nas pokrščani. Nemojmo biti puki predstavnici i manifestanti katoličanstva, već priprosti radnici na beskrajnom poprištu ljudske političke, socijalne i kulturne aktivnosti. Moraju se žrtvovati mnoge stare bezvrijedne tradicije, predrasude i socijalni položaji, a osobito težnja za dominantnim položajem pomoću državne ili bilo koje vanjske društvene sile, koja bi nam morala zasigurati udoban život na temelju reda koji je na ruševinama kršćanskoga morala podigla moderna poganska plutokracija. Naša je vlada, vlada duha, premoć ideje i snaga kršćanske ljubavi, na osnovi jedino koje je moguć pravedan socijalni red. Katolička omladino,

*vetera praeterterunt,
nova flant omnia!*

Stenogram govora od 2. rujna o. g. na sjednici IV. Kongresa slavenskih katoličkih akademičara i sentora u Zagrebu.

Ivan Čankar:

Sluga Bariša i njegovo pravo

I

Kazujem vam tu priču kako se uistinu zbilja sa svim svojim nekršćanskim nepravdama i čitavom svojom velikom žalosti. U njoj nema ni jedne laži, ni lijepih riječi, niti kakvog licumjerstva. Zapanjiše se ljudi na Betajnovoj i plabi prignuše glave, jer diglo se na brijegu i koraknu u dolinu nešto nalič crnoj smrti. Velika i tiha sjena sašla je u dolinu: tamni joj oblak glava, noge visoki jablani u gaju. A svijetla kosa o ramenu blistala se tamo sve do Ljubljane.

*

Pokopali su staroga Sitaru. Bio je dobar čovjek, duša mu se raja nauživala. Zvono je odzvonilo, župnik se presvukao, a pogrebna se pratnja uputila u krčmu. Sjeli su oko dugog stola kod Stržinara, svi u crnini, ozbiljni i zamišljeni, a žene isplakane. Sluga Bariša, visok, star i sijed kako je bio, sjeo je na klupu pred prozorom. Obrisao si je čelo crvenim rupcem i uzdahnuo.

„Svi ćemo otići; ja ću, mislim, prvi poći njegovim stopama!“

A mladi Sitar reče:

„Nu, Bariša, ti si se tu raširio i uzoholio ko da si gospodar! Tko je baštinió, ti ili ja? Prvi si usta otvorio, a nisi prvi!“

Bariša se veselo nasmiješi i veselo pogleda.

„Uvijek si, Ante, bio porugljivac i nemirnjak, pa ćeš takav i ostati! Meni se čini da je dobro i pravo što te nije satrila tuga, — muškima vino, a suze babama!“

Nalio si je i podigao čašu, ali je nitko s njim nije dignuo.

Bariša položi čašu na stol, a da je se nije usnama dotakao. Gledao je usupnut gospodara i družbu, i vidio samo mrka lica.

„Nu, što je?“

Na srce mu je nešto ko teški led palo. Ni iz usta, ni iz očiju nije bilo odgovora.

„Nu, što? Ili sam zar pao među mešetare i cigane da me gledate i ništa ne govorite? Sjedim li s našim društvom ili s rubačima koji snuju kako da me prevare?“

A Sitar reče:

„Ne psuj nas, slugo, da smo mešetari, cigani i rubači. Pijan si a da ga još nisi okusio!“

Triput se Bariša obazro na društvo, od lica do lica. Nato uzme čašu i izlije vino u bocu. Polagano i dugo je lijevao, jer mu je dr-

htala ruka, a onda je ustao, otkrio se i obim rukama držao šešir. Bio je dug i prignut kad je stao kraj stola. Iako prignut, sijeda mu je glava skoro ticala pocrnjelu gredu na stropu. Stajao je tu navorana, ispaljena, za nevolju obrijana lica, sa živim i vedrim očima ispod gustih obrva.

„Nije lijepo od tebe, gospodaru, ni od vas družbe nije lijepo, dragi moji, što nećete da mi priuštite ni kapi vina kod karminal. Neka vam Bog obilno blagoslovi što ćete jesti i piti, ja vam ne zavidam! Ako ste napravili novi zakon, poslušaću ga: mladima kruh, starima kamen; zdravima riba, bolesnima zmija; odmorenima jaje, umornima škorpion! Nije zvan sluga da razdire što je gospodar osnovaol!“
Mladi Sitar, naprasit čovjek, pocrveni od srčbe.

„Tvoje nam prodike, Bariša, ne trebaju! Ako ti se ne sviđa vino, hajd zbogom!“

„Ohol si, Bariša, gospodarev gospodar!“ kaza Sitarica.

„Jao si ga kući gdje sluga sjedi na peći i tare čizme o gospodareva leđa!“ kaza svekrva.

„Zlo kolima koja vuče gospodar, a sluga drži uzdel!“ kaza svak.

„Naopako žitku gdje gospodar ore, dok se sluga u hladovini šepiril!“ kaza susjed.

I kad su se izgovorili, Bariša se još jednom prignu.

„Pravedno je što ste kazali i nema ništa kriva u vašim riječima. Stoga neka Bog blagoslovi vama jelo i pilo, a meni mirnu savjest i život bez grijeha!“

Tako reče sluga Bariša, pljune na prag i pođe.

II

Pošao je ravno stazom preko polja, uz potok koji se, skoro presušen, gubio u bijelome pijesku. Bio je vruć i miran svibanjski dan. Bližala se, već tamo iza zelene gore, rana oluja. U gaju i po polju sve je šutilo, zemlja se bojala nesreće i nije se usuđivala disati.

Kad je Bariša izdaleka onamo ispod klanca ugledao bijelu kuću sa zelenim prozorima i staju, štagalj i hambar, teško mu je bilo pri srcu. Tu nije bilo grude zemlje, na kojoj se nebi vidio trud njegovih ruku, znoj čela njegova. Čovjek živi u kući godinu dana, živi deset godina, četrdeset godina, — i pazite, ljudi Božji, kuća mu sličí kao brat bratu, i među njima vlada ljubav, a kada odlazi u daleke krajeve tjeran nemilim ukazom, plakaće za kućom više nego za bratom, više no što je nekoč plakao za majkom.

Bariši se pričiniło da ga ti zeleni prozori ne pozdravljaju više onako prijazno, kao što su uvijek pozdravljali, i da je nad kućom, u čitavome bijelom domu, nešto ko tihá tuga udovice.

A tuga sliči sjemenu koje rađa stostruk plod. Tek je usađeno u srce, bujno uzraste, tako da nema za utjehu ni grude, ni soka. Tek uvrijeđeno srce Barišino, bilo je odmah teško i prežalosno.

„Što si učinio, gospodar, zlom riječju, što si učinio meni starcu? Zašto si učinio da bude osramoćen i skršen zimi, kad nije upoznao gorčinu ni u dalekom proljeću, niti u svom dugačkom ljetu?“

Bariša nije ušao u kuću, nije pogledao ni polje. Pošao je u staju i legao na sijeno. Tu je mislio misli, kakvih nikada prije nije imao.

— Četrdeset će biti godina, tako je mislio, četrdeset i ni jedna manje, otkako sam prešao taj prag. Tu je onda bila koliba, jedna i siromašna, tako da je bilo stid i gospodara i slugu. Ali onda je potomica procurio znoj, podigli smo dom ženama na radost, a muškima na čast. Tko ga je podigao? Svi su, umorni, pomrli. Ostao sam sâm, posljednji gospodar. Na prostrano, blagoslovljeno polje gleda naš dom. Tko je obradio to prostrano polje, tko ga je proširio? Svi su pomrli, ostao sam sâm, posljednji orač, zadnji kosač... Gledajte čuda prečudnoga: četrdeset je godina radio jablan, čast vrta i gospodara, i dolazi tuđinac da iskopa jablan i presadi ga na kamen!... Gledajte čuda prečudnoga: četrdeset godina je radio da bi podigao dom, svojim je znojem pognojio polje i sjenokoše, i kada je podignut dom, kad su rodila polja i sjenokoše, dolazi čovjek, — otkuda samo dolazi? — i veli: „Nisi prvi!“ Pa ga potjera u staju, a sam sjeda na peć i puni lulu!...

Tako je mislio Bariša, pa ustane, strese stelju sa crnoga svečanog kaputa i pođe u kuću. Tu je svukao kaput, popeo se na peć te napunio lulu. Ko čudom ga ostavi sva potištenost: smiješio se a oči su mu žmirkale ispod gustih obrva.

U kuću uđe sluškinja.

„Tebi je, Bariša, dobro! Vani je dan, svi su u polju, a ti na peći sjediš!“

Bariša uze lulu iz usta i namršti čelo.

„Hajd otale, babo! Kome naređuješ?“

Sluškinja zalupi vratima.

„Što je tu babetinu badnulo?“ čudio se Bariša.

Podveče, kad se nebo naoblačilo, širom su se otvorila vrata. Na pragu je stajao Sitar, malko se ljuljao, a klobuk mu stajao nahero. Bariša je zlovoljno pogledao i nije uzeo lulu iz usta.

„Tko je došao?“ viknuo je Sitar.

Bariša je mućao.

„Tko je došao, pitam?“

Bariša pomalo izvadi lulu iz usta i nasmiješi se.

„Dobro si se napio na daći svoga oca! Spavati idi, spavati!“

Korakom teškim da se stresao pod, uđe Sitar u sobu.

„Koga tjeraš spavati, slugo? Tko je pijan, slugo?“

Bariša je mirno sjedio i mirno govorio, kao da razgovara o ljetini.

„Tebi sam kazao da pođeš spavati, jer si pijan!“

Osupnut je bio Sitar, žile su mu na čelu skočile, bacio je klobuk na pod i vikao.

„Šuti, slugo! Nisam pokopao jednoga gospodara, već dvojicu! Dolje!“

Bariša se smiješio i pomalo sišao s peći. Nije mu se žurilo nikamo,

„Hoćemo li?“

„Oprosti starim kostima. Imaćeš kada otpčinit!“ smiješio se Bariša.

Malo se zateturao, malo je posrnuo, kad se Sitar penjao na peć. Dopuzao se, raširio i naduto se naslonio.

„Svuci mi čizme!“ naredi Sitar.

Bariša ne odgovori, sjedne na klupu i zapali lulu koja mu se utrnula.

„Svuci mi čizme!“

„Zar te još nisu ostavile budalaštine?“ reče pomalo Bariša i ispuši dim. „U ovoj sobi još smrću vonja. Radije noćas poklekni i moli!“

I poklekne sam pred raspelo. Mrko je gledao gospodar, zapalio si lulu i pljuvao po sobi, dok nije Bariša domolio. Bariša ustane i gledav je u zemlju pritisne kvaku da bi otišao van.

„Bariša!“ poviče Sitar.

Bariša je stajao pred vratima i držao kvaku.

„Velim ti, Bariša!“ brzo je govorio Sitar i lula mu se tresla u ruci. „Velim ti, — traži si gospodara drugamo!“

Široko se nasmije Bariša i veselo zatrepta očima.

„A?“

Sitar čizmom udari po klupi.

„Zar si, slugo, oglušio? Rekao sam da tražiš drugoga gospodara? Doradio si kod mene, doradio si u ovoj kući!“

I onda sijevnu sred tamna neba, u daljinu zagrmi. Bariša se otkri i prekrsti.

„Oslobodio nas Bog svakog zla! Ne griješi, mladi, preporuč i Bogu i svome zaštitniku!“

Pa otvori vrata i pođe u staju. Tu legne u sijeno i umoran zaspe. Sve zle misli nestadoše iz srca.

III

Ko mlado, još zaplakano ali utješeno lice, prosmijalo se rosno jutro iza oluje.

Bariša stade na prag, obiđe staju i pođe da pogleda polje. Sitar otvori prozor, pospana lica, kuštrav i zlovoljan pogleda okolo i ugleda dugoga Barišu gdje se zaputio u polje.

„Kamo?“

Bariša se polako okrenu.

„U poljel!“

„U čije?“

„A?“

„U čije polje?“

Bariša se glasno nasmije.

„Zar se još nisi naspavao? Zavuci se opet pod jorgan, ako te boli glava!“

„U čije polje?“ poviče gospodar i krvlju mu se zali lice.

„U naše poljel!“ odgovori Bariša i miran, pognut, sa rukama na leđima stane kraj brazde.

„Što znači to: naše polje?“

Bariši se namršti čelo. I njegovu navorana lica zali krv.

„To znači: moje poljel!“

Usupnu se Sitar, otvori usta i pogleda velikim izbuljenim očima.

„Ti si, stari, poludio!“

Bariša se okrenu i pođe brazdom u polje. Dugo je Sitar gledao za njim, obukao se i pošao na drugu stranu polja, da ne sretne slugu. Obojica su išla polako i prignuti. Gledali su u zemlju, a ipak su izdaleka vidjeli jedan drugoga, kao što vidi čovjek samim srcem, kad se boji i kada mu netko tiho prilazi iza leđa...

Bariša se vrati kući kad je ručak već bio na stolu. Usupnut ustavi se pred vratima, namršti obrve, pogleda na gospodara i družinu. Za nj nije bilo ni žlice, ni stoca.

„Zašto me nijeste zvali?“

„Ili su te zar zvali susjedovi?“ odgovori Sitar. Družina prasnu u smijeh.

„Što klepećete, sluge i sluškinje? Zar je karnevalski Krnje ušao u kuću?“

Bariši je glas drhtao od jeda i dosad nepoznate gorčine.

I javi se Sitarica, — više ujedljiv no prijazan bio je njen govor.

„Zar nisi čuo juče? Gospodar ti je otkazao? Ali, donesi mu žlicu, ako je gladan. Ta ni siromaha ne tjeramo iz kuće, a kamo li slugu koji je kod nas radio i s nama jeo!“

Služkinja pođe i stavi na stol žlicu, kraj žlice čobaninove.

„Što stojiš i gledaš?“ osorno zapita gospodar, nepogledav Barišu. „Nudimo ti žlicu, jer si gladan. Neka ti Bog blagoslovi, nećemo ti brojiti zalogaje! Ali, ako ti se ne sviđa, sretan ti put!“

Bariša je usupnut stajao i nije odgovorio ništa. Tada Sitar baci žlicu na sto i ustane.

„Zar su ti oglušile stare uši, zar ti je pošla na kvasinu stara pamet? Ili se glupo pretvaraš? Jučer sam ti kazao da drugamo gospodara potražiš, — velik je svijet, a imaš duge noge! Dogospodario si kod nas, hvala i slava Bogu!“

Bariši poklecnu koljena. I govor mu je bio tih i spor, — glasa nije davalo grlo.

„Da, dobro sam te čuo i razumio mladil' Ali, da si rekao: Pođi i zapali kuću, — dobro bi te čuo, dobro razumio, ali je nebi zapalio! Govori razumno, pa ću te čuti, razumjeti i poslušati! Što to znači: Prebaci zavežljaj na stara pleća i idi iz kuće? Gdje su u tim riječima razbor i pravda? Kršćanskije bi bilo i nebi si ni malo za-
blatio koljena da si nakon sedmine kleknuo preda me, zadnjega gospodara ove kuće. A ja bi ti kazao: Ti sada gospodari, tvoja je kuća, tvoja sjenokoša, tvoje je polje, — uzmi sve to što je tako čudesno izraslo iz moje krvi i moga znoj, da je sada moj život skršen i iscijeden, da su slabe moje ruke i stara koljena drhću! Sve uzmi, — a ja starac, umorni gospodar, zapaliću si lulu i sjesti u zapečak... Tako bi ti učinio, tako bi ja govorio, i bilo bi ugodno Bogu i ljudima!“

Sitar se okrene i veselo pogleda družinu.

„Ljudi Božji, gledajte ga! Zar da kleknem preda nj?“

Grohotom se nasmijala družina.

Pa se okrenu Bariši, dugo mu se zagleda u lice, a zatim progovori.

„Ti misliš da sam ti pokazao vrata zato što sam bio pijan i slabe volje? Ili da mi se prohtjelo na sedmini komedije i lakrdijaštva? Ovako je slugo: dirnula me očeva smrt, ali vaga je bila pravedna, kraj žalosti bila je i utjeha. Nikada nisam bio gospodar, bio sam zadnji sluga, moja je žlica stajala kraj pastirove žlice. Ti si, slugo, bio moj nepravedni gospodar, tvoj pogled zapovijed, tvoja riječ naređenje. A ja sam u svom srcu vidio, kako ćeš moliti pred mojim pragom, i u slasti uživao... Vama svima bio je gospodar nad gospodarom, uživajte u slasti i vil' Čobanine, otvori mu širom vrata!“

Čobanin je pošao i širom otvorio vrata. Bariša se ne maknu, niti pređe prag.

„Nemoj tu stajati kao drveni svetač! Miči sel!“

Bariša se ko iza zlih snova prenu. Nikakve gorčine nije osjećao, — nasmiješio se.

„Sitaru, Bog je izdao zakone, nećeš ih ti smaknuti! Tvoj je znoj koji je pao s tvoga čela, — to je zakon! Neću da molim za postelju, koju sam prosto sâm, neću prosjačiti kruh koji sam zaradio i umijesio! Leći ću na krevet i neću nikoga pitati, uzimaću kruh a nikoga neću moliti! To je zakon i pravo. A vi prihvatite žlice, nek vas ne bude stid ukradenoga ručka, nemojte se stidjeti što niste čekali gospodara i njegov Očenaš. On je milostiv i bez zloće, jer na njegovoj su strani pravo i zakon!“

Tako kaza Bariša. Mrko je bilo Sitarevo lice, njegova je riječ bila brza i osorna, mrko je gledala družina.

„Pođi da se ne svađamo! Otvorena su vrata, nizak je prag!“

Još jednom se obazre Bariša, dugo je tražio, i nije sretnuo pogleda koji bi mu kazao Zbogom. I na žalost se dalo Bariši.

„Veselite se, dragi moji! Otvorena vam je kuća, otvoreni su vam širom i klijet i hambar. Uzmite i gostite sel! A ja ću se k vama vratiti s pisanim, potpisanim i pečatanim pravom, jer Bog ne laže, a ni zakoni ne lažu. I kad se vratim, dragi moji, neka zavlada među vama ljubav i kršćansko smilovanje!“

Reče i pođe.

IV

Pošao je načelniku koji je bio krčmar u Dolini. Putem sretnu čovjeka koji nije bio ni gospodin, ni student, ni sluga. Bio je obučen u crno, imao je bradu, znao je svašta, a inače je bio lola bez kuće i kućišta. Ponekad bi se pojavio, jer se rodio na Betajnovoj, pa bi iznenada Bog zna kamo nestao. Ni vjerovao nije, niti se pred crkvom otkrivao.

„Pitaću njega, bezvjerca!“ pomisli Bariša i ustavi ga.

„Pomozi Bog, Gostačeviću!“

„Pomozi Bog, Bariša!“

„Ti koji si učer i znaš zakone, kaži mi ovo! Četrdeset sam godina radio, podigao sam kuću, svojim sam znojem pognojio polje i sjenokošu. Čiji je taj dom?“

Crni je student samo podigao obrve i šutio.

„Ovako je to, rasudi: četrdeset sam godina radio oko toga svog doma. Ako tamo poklekneš i pažljivo pogledaš grudu zemlje, vidje-

češ da je moja, prepoznaćeš moju krv. Ako i kuću pogledaš, pozdraviće te u moje ime oni zeleni prozori . . . Što dakle misliš?"

Student se zagledao i šutio.

Bariša duboko pognu leđa, namršti čelo i stavi kažiprst na kažiprst da bi potanko razložio i rastumačio.

„Ovako je, naimel' došao sam, četrdeset je godina. Otkud? Iz Resja, čini mi se, — iz Resja sam došao! Bilo nas je mnogo, pa sam otišao. Davno je to bilo, ne sanjam više nikada ni o materi, ni o braći. Da nam sada ususret dođu, ne bi ih pozdravio . . . Pazi, došao sam i podigao onaj dom, — gledaj, onamo, tamo ispod klanca!"

Student pogleda i začudi se.

„Ono tamo je Sitarevo!"

„Koga Sitara, pitam? Gdje si se vucario da ne znaš? U nro je, juče smo ga pokopali! Ostao sam još samo ja, zadnji gospodar!"

„Gdje je otišao mladi Sitar?"

„Pogledaj, onamo pred kućom stoji. Vidim ga, jer stoji tako cholo . . . Bože oslobodi, nemam šta zla reći o njemu: bio bi dobar radnik, samo malo previše pije i naprasit je . . . Nikad ga neću tjerati iz kuće. Neka se u Božje ime zabavlja, ta mlad je!"

„Gdje bi ga tjerao iz kuće? On je po ocu gospodar!"

Bariša nevoljko stresne glavom i široko zamahne.

„Što prkljaš, šuplja glavo? Nisam te zato ustavio na putu! . . . Baštinik i gospodar po ocu, — običaj je, možda i pravo, Bog to sam znade. No to je jedna stvar. Ali druga je: četrdeset je godina Bariša radio, četrdeset je godina zidao Bariša, Bog je blagoslovio Barišin rad da je urodio obilnim, stostrukim plodom. Čiji je rad, čiji je plod? — to mi sada kaži! Koji je zemaljski zakon i koja Božja zapovijed odredila da nemam gdje da legnem, a nakosio sam sijena da bi ga, kad bi ga skupio, bio veći brijeg od ljubljanskoga vrha? Da nemam kore kruha, a do vrha sam napunio egipatske hambare razju, pšenicom i zobju? To mi sada kaži, mudračino?"

Student je shvatio i razumio, pa se veselo nasmijao.

„Zemaljski je zakon, Bariša, odredio ovako: Bariša će graditi kuću, pa kad je dograđi — gospodar na peć, a Bariša van vratiju; Bariša će orati i sijati i žeti, — gospodaru žetva i kruh, a Bariši kamen; Bariša će kositi, Bariša će mlatiti, Bariša će spremati sijeno i slamu, i kada napuni hambar, tavan i staju, — gospodar na meku postelju, Bariša na tvrdu cestu; ostariće gospodar i Bariša: gospodar će sjesti na peć, pušiti lulu i prijatno drjemuckati, a Bariša će se sakriti iza staje i crknuti na gnjiloj stelji. Tako je odredio zemaljski zakon. A Božja je zapovijed naredila: Snosi nepravdu, Bariša, i kad

te susjed udari u desni obraz, pruži mu i lijevi; ako ti otme kaput, daj mu i košulju!"

„Lazeš!" zaviknu Bariša. „Bog nije stvorio nepravdu!"

Možda je samilost takla studenta u srce, jer se više nije smijao.

„Bariša, nemoj se pravdati o pravu i nepravdi, ni o zakonima i Božjim zapovijedima. I ja sam se pravdao, pa sada nemam ni doma ni ljudi. Htjeo sam da ljudima rastumačim nepravdu svijeta i zakona, pa su me, buntovnika, bacili na put. Snosi nepravdu, Bariša, i ne spominji je! Vрати se, klekni pred gospodara, sklopi ruke i moli ga za skroman kut u onoj kući koju si sam podigao, za koru koju si sam zaslužio. Učini to, pa ćeš poslušati zemaljske zakone i Božje zapovjedi!"

Bariša polako kimnu glavom.

„Trpio si nepravdu, pa ti je pala na srce i govoriš luđe bezbožne riječi. Ali, jer si trpio, dodi k meni kad budeš umoran i gladan: za te će se naći postelja i žlica!"

Tako kaza Bariša, a u srcu mu bi zlo i teško.

I pođeše svatko svojim putem.

V

Pred krčmom je stajao načelnik, zavrnutih rukava, debeo i veseo.

„Kamo, Bariša?"

„K tebi, načelniče, poslom!"

Udoše u krčmu. Načelnik je široko sjeo, a Bariša stajao.

„Čuj sada, načelniče, što ću ti kazati, pa presudi po pravu i zakonima! — Mladi mi je Sitar rekao ovo: Idi i traži si drugdje gospodara! Kazao je Bariši: Radio si i doradio za me, sada pođi i potraži drugamo samrtnu postelju! Kazao je starcu: Dao si mi prolj će i ljeto i jesen; sve sam spremio u spremišta, tako da su do tavana puna, a ti sada idi na buru, kamo te mogu samo ponijeti stare noge! Ja nisam orao, tako je rekao, nisam sijao i nisam žeo, ali bogata ću tvoju žetvu spremiti. Ja ću jesti pogaču, a ti gledaj kako ćeš pred pragom naći koru suncem isušena kruba. Ti si nam spremio jelo i pilo, ti si nam prostro stol. Na zemlju sada klekni, Lazare, i kupi mrvica! Tako je rekao, i nije se nimalo stidio! — Gdje je sad pravo i zakon, to, načelniče, presudi!"

Načelnik skupi obrve, namršti čelo, a njegov pogled nije bio više veseo ni prijazan.

„Mnogo si govorio, mogao si ukratko reći: Sitar te je istjerao iz službe!"

Bariša stavi šešir preda se i nasloni se o stol šakama.

„Kako istjerao? Kako će sluga tjerati gospodara? Tko je sagradio tu kuću koja je sada velika i poštovana? On ili ja? Tko je polje gnojio svojim blagoslovljenim znojem, tko proširio polje, sjenokošu i šumu gore u brdo, a dolje duboko u dolinu? On ili ja? Tko je stvorio velikom svojom snagom to bogatstvo? Ja koji sam stajao gđ i znojan sred polja, — ili on koji je ležao u pelenama i kričao? Tko ima pravo da kaže: Prebaci zavežljaj na rame i pođi bez pozdrava, jer širok je svijet? On ili ja? Iskaži, načelniče, pravo, razloži zakon!“

Načelnik nasloni široka pleća na klupu i mrko pogleda.

„Što hoćeš, Bariša, to mi kaži? Po što si došao?“

Bariša uspravi visoko tijelo i začudi se.

„Po pravo sam došao! Nisam te došao moliti ni kruh, ni postelju! Pogledaj zakone, raspečataj pismo i objavi pravo! To je tvoj posao!“

„Što hoćeš?“

„To što sam kazao!“

„Gospodar te je istjerao iz službe?“

„Koji gospodar? Iz kakve službe?“

„Ne budali, Bariša! Star si, a već nemaš razbora, ali ti ne zamjeravam! Zašto te je istjerao?“

„Tko istjerao? Otkuda?“

„Hajde, Bariša, pa pričaj čobanima svoju zgodu, ako nećeš da slušaš pametnu riječ! Ne pitam te ništa drugo, kaži mi samo: Kamo misliš, Bariša, sada kad nemaš kuće ni gospodara? Kamo ćeš?“

„Kamo ću?“ pitao je polagano Bariša, široko otvoriv oči.

„Tako je! Utvori uši i nemoj zjati: izbacio te je iz službe, nemaš kuće, nemaš gospodara, — kamo sada?“

Dugo je mučao Bariša, prije nego što je progovorio.

„Zar je to zakon i pravo?“

Načelnik se razljuti.

„Ne brblji o pravu i zakonu, — što je pravo i zakon, što će te riječi sluzi, što ga se to tiče! — Sada se govori o tome: Kamo ćeš krenuti svoje stare noge?“

Bariša spusti glavu i ukočeno-oštro pogleda.

„Dakle, tako se sada govori, tako je napisano: Za slugu nema ni prava, ni zakona!“

„Nisam kazao tako, nigdje tako ne piše, — nemoj potvariti! Gospodar je gospodar, a sluga je sluga. Pa ako gospodar kaže slugi: Smotaj zavežljaj, digni se i idi!, naredeno je slugi da se digne i pođe svojim putem. Tako je od pamtivijeka i tako će biti u vijeke vjekova, jer bi inače u svijetu bilo naopako. — Zar se ne stidiš da ti takve stvari moram ko djetetu tumačiti, a imaš dobrih šest križa na leđima?“

Bariša je gledao u zemlju i razmišljao.

„Dakle, neka smotam zavežljaj, dignem se i pođem!“

„Pođi svojim putem!“

„To je pravo!“

„To je zakon!“

„Ali, reci mi još to, mudrijašu i načelniče: kako ću u zavežljaj smotati i svezati svoj rad, kako ću staviti u nj četrdeset godina? To mi rastumači, pa ću poći!“

Ozbiljno se na to razljuti načelnik i udari šakom o stol.

„Ili si se zar došao rugati? Skupi derane na putu i pričaj im, pa će ti se smijati, plaziće ti jezik i vući te za kaput! Gotov si s odraslim ljudima, ne spadaš više ni među babel!“

Bariša je zapanjen slušao.

„Još juče je tvoj govor, načelniče, bio sasvim drukčiji! Drukčiji je bio tvoj pozdrav, pa i tvoj je obraz, čini mi se, bio drukčiji! Kako se čudao čovjek mijenja tu pred okom, sred bijela dana, — juče je još bio, sad ga više nema, netko drugi onamo sjedi! Što sam ti učinio da mi sada pljuješ u lice, a još juče si me kršćanski pozdravljao!“

„Nemam, slugo šta da ti govorim ni odgovoram! Ne zanovijetaj ni meni, ni općini! Smotaj zavežljaj i pođi svojim putem!“

Tako kaza načelnik i ustane.

VI

Dok su se Bariša i načelnik ovako razgovarali i pravdali, dolazili su ljudi u krčmu.

I kad je Bariša bio sav ojađen, okrene se k njima i reče:

„Čuli ste, ljudi Božji, pa sad rasudite! Pitam vas po savjesti, nemojte se zaletiti s odgovorom! Svi me vi poznate, i kao što ste sada ljudi, bili ste mladići i djeca kad sam ja već orao i sijao i kosio. Moja je kuća stajala i moje polje dozrijevalo, kad vi niste imali doma ni u materinom tijelu! Onamo gore je moja kuća, tamo pod klancem, sve ono polje je moje, dolje do potoka, gore do brijega. Moje su one prostrane sjenokoše, moja je ona šuma što mrko gleda s brijega! Tko je tamo radio, ako nije radio Bariša? Tko je zapovijedao slugama i sluškinjama, ako ne Bariša? Tko je sazvaio s neba blagoslov Božji, tako da je izraslo bogatstvo iz kamena ko stablo iz gorušična zrna? Tko ako ne Bariša? — Četrdeset je sada godina, sada je sve obrađeno, požnjeto i pokošeno i spremljeno, — Bariša, sad si doradio, smotaj sad zavežljaj i idi! Tako se dogodio! Budite vi mojim sucima, ljudi, pa razmislite i rasudite!“

Ljudi su gledali, neki su se smiješili, a šutili su svi. Bariša pređe pogledom od lica do lica i uhvati ga strah.

„Zašto šutite i gledate na me kao na prosjaka i dcsadnu vucibatinu? Kršćani-ljudi, šutite samo! Razmislite do u sitno, nemojte se prenagliti riječju i sudom! Sjednite tamo u red, porotnici, pravedni moji sici. Izložio sam vam svoju pravda kako je tekla od početka do kraja. Nisam ništa ispustio! A vi sada razmislite, uvidite istinu i objavite ju!“

Vejačev se nasmija i kaza:

„Ili ti se smutilo u glavi, Bariša?“

Bariša nije shvatio. Razrogačenih je očiju gledao.

„Zašto tako govoriš? Nisam te pitao za svoju pamet, pitao sam te za svoje pravo! Sve da sam i budala, pa da nepristojno lakrdijašim pred vama, na vašu zabavu i sablazan, moje bi pravo ostalo onakvo kakvo je. I ludov ima pravo!“

„Neka kaže što se dogodilo!“ kaza Šalander. „Ako je poludio, nije poludio od radostil!“

A načelnik osorno progovori.

„A što da se i dogodi! Sitar mu je otkazao, gospodar je otkazao slugi, — to se dogodilo.“

„Bariši je otkazao?“ začudi se Šalander. „Nije lijepo što mu je otkazao u starostil! Pripada mu zapečak i žlica uz zdjelu! Ta ni slijepa konja ne bi istjerao iz stajel!“

Bariša visoko podigne guste obrve.

„Kako, — slijepa konja? Ne radi se o milostinji i smilovanju, — o pravu se radi! Da li mi zakon ljudski i Božja zapovijed naređuju: Sada, kad si doradio i kad se spustila večer, smotaj zavežljaj i hajde svojim putem!“ — o tome se radi!“

Seljaci se pogledali i šutili.

„Reci ti, Šalander!“ kaza Bariša. „Zar je to ljudski zakon i Božje pravo?“

„Tako, sad ste ga čuli!“ nasmija se načelnik. „Odgovorite mu!“ I Šalander odgovori.

„Ljudski je zakon i Božja zapovijed da sluga sluša svoga gospodara! Ali postoji i zakon, nigdje zapisan a svuda valjan, a to je i zapovijed Hrista, da gospodar ne smije tjerati iz kuće slugu, kad se naslužio te je star i nevoljan! A ti, Bariša, idi i sam mu to izloži, pa će se smilovati!“

Bariša se razjari i plane.

„Neću na vrata smilovanja, na vrata prava kucam da mi se širom otvore! Tko je četrdeset godina gospodario, nije prosjak ni vu-

cibatina; tko si je sam podigao dom, nije bez doma; tko je sam obrađivao prostrana polja, ne treba da moli za kruh. To je zakon: Ti koji si radio, — tvoj je rad! Naći ću pravo, dosuđeno će mi biti. Ako mi ga vi, nerazumni, nepravedni suci, nećete da dosudite, velik je svijet, mnogo je sudaca nad vama, a iznad sviju je Bog!"

Seljaci su mrko gledali, a načelnik se osmjehne.

„Promisli, Bariša, uvaži i nemoj nagliti!“ polako reče Šalander. „Što je svijet napravio, ti sam nećeš izmijeniti! Ako si se posvađao s mladim gospodarom, a nećeš da moliš, — naći ćemo možda za te mjesto u ubožnici, premda nisi iz naše općine. Dugo si među nama bio, zašto da umreš na putu!"

Bariša zadržta sav visok kako je bio od jeda.

„Bacio me na put, a vi ste me još sramotom zalili! Pošao sam da tražim pravo, a suci su mi se narugali! — Tamo, u staju ubogarâ, zatvarajte nevaljalce, pijance koji su propili kućerak i tate koje u starim godinama neće da slušaju dugi prsti! Zatvorite u nju i suce koji su popljuvali zakon a oskvrnuli pravdu! Pa, na koncu, i one koji su se rugali starcu, mjesto da mu se poklone do zemlje!"

Tako kaza Bariša.

I naljute se seljaci, — svi su odjednom govorili i vikali.

„Slugo, dosta je!"

„Slugo, ne psuj!"

„Poludio si, slugo!"

„U buharu buntovnoga slugu, a ne u ubožnicu!"

„Idi, slugo, kamo te noge nose!"

„Otvori, načelniče, slugi vrata, otvori mu!"

„Širom mu ih otvoril!"

I načelnik priđe Bariši.

„Idi s Bogom, Bariša, dosta je bilo govora!"

Bariša se obazre uokolo. Glas mu je samo drhtao, ali mu je lice bilo mirno.

„Opraštam vam, nepravedni suci, kao što je Bog oprostio onima koji su ga tjerali i psovali!"

Spustio je glavu, tiho je otvorio vrata i tiho ih iza sebe zatvorio.

VII

Kad je Bariša stao na cestu, pomisli:

„Tako je kazao načelnik: Skupi na ulici derane i ispričaj im svoju pravdu da ti se smiju i da te vuku za kaput! Iz neprijaznih je riječi govorio bistri razum. Što nije spoznalo ljudskim nepravdama

oskrvnuto srce odraslih, spoznaće nedužno srce, još puno Božjeg blagoslova!

I Bariša pođe i skupi derane na putu, koliko ih je vidio i sreo. I kad su znatizeljni, raspasani i veseli došli, tumačio im je svoju pravdu.

„Imao sam, djeco, kuću, onamo pod klancem stoji, — ona bijela sa zelenim prozorima, i uzeše mi je. Dugo sam godina gradio, — djeco, vidite, star sam već i nevoljan, — pa kad sam dogradio, došli su i rekli: Na, Bariša, sada idi! Djeco draga, imao sam i polje. Sve ono što gledate od brijega dolje do potoka bilo je moje, i uzeše mi. U početku je bilo samo ono par oranica tu iza kuće, i ja sam zemljište širio i umnažao ga plugom i branom. I kad sam doradio, došli su i rekli: Na, Bariša, međaši su postavljeni, idi sad! — Djeco moja mlada, nedužna, recite mi je li to zakon i pravo!“

Djeca su se čudila, a onda se veselo nasmijala.

„Daj mi, Bariša, novčić!“ kliknu bosonja.

„Na ti novčić, nemoj se bojati, ne sakrivaj se! Uzmi novčić, pa odgovori pravedno što sam te pitao!“

Bosonja plaho pruži ruku, stisne novčić u šaku i pobjegne.

„Bog s tobom, mališu bosonogi, ugursuzel!“ nasmija se Bariša.

„Pa kaži ti što stojiš preda mnom, koji si sve čuo i mudro gledaš, kako sudi o toj pravdi pravo i zakon? Kako po tvojim mladim, neoskrvnjenim mislima?“

„Daj i meni novčić!“ reče dječak polagano, čudno dubokim glasom.

„Na i tebi novčić, evo ti dval Jer bogat je Bariša koji je četrdeset godina radiol! Reci mi što sam te pitao!“

Dječak spremi oba novčića, pođe na se za korak i klikne onim istim polaganim, čudno dubokim glasom: „Pijanac!“, i potrča pazeći da li Bariša ne ide za njim.

„Idi, mlad si i nerazuman! Bog će zatvoriti oči!“ žalosno reče Bariša.

Velika je skupina bila oko njega, i što je dalje išao, to je procesija bila veća i veselija.

„Idite sramo, djeco, s bogatim siromahom, samo slušajte pravo njegovu pravdu! Vaša su srca razorana njiva, — neka pane u nju sjeme, da jednom usklije i sazori! Ne smeta što ste veseli i raspasani; bojte se onoga, koji mrko gleda i polako koracal I ja sam skakao i plesao da je bilo veselje gledati! Djevojke su me gledale a momci su me se bojali. Šakom bi onda dokazao svoje pravo, ko što ga šakom kratel!“

„Zapleši, Bariša!“ zaviču djeca.

I, kako je Bariša išao sred vesela buljuka, u razigranoj procesiji, postaje iznenada lake i mlade njegove noge, čak se zanjihao bokovima.

„Hej, Bariša pleše, Bariša je pijan!“ vikala su djeca. Pred njim su plesali, iza leđa naličali na nj.

Bariša otare rukavom znojno čelo, ustavi se sred ceste i pogleda djecu.

„Stanimo sada malo, dragi moji, dosta je lakrdijel! Vaša mlada srca ne poznaju ni pravo, ni nepravdu. Blagoslovio ih Bog, jer je u njima pravda sama, još neoskrvljena spoznajem i gorčinom. I ja do ove kasne jeseni nisam upoznao nepravdu, dok je nisam uzeo na svoja leđa, pa sada idem po svijetu i tražim gdje bi je odložio. Nedao Bog, mili moji, da ikada razmatrate što je odredila zapovijed, a što su učinili ljudi! Nedao Bog da spoznate pravo, jer ćete osjetiti nepravdu!“

Bariša se zatetura, klobuk mu pade u prašinu, jer ga netko gurnu otraga. Djeca su veselo kliknula a Bariša je dizao šešir.

„Nije to, djeco, trebalo! Star sam već i nevoljan, nemogu se s vama igrati, nemogu skakati, niti se prebacivati!“

I dok je stao duboko prignut i dizao šešir, pao je iznenada na koljena s rukama u prašinu. Procesija se rasprši, djeca su stala kraj ceste, smijala se i čekala. Polako Bariša ustane i otare prašinu s koljena. Svo njegovo lice stegnu se od straha i gorčine.

„Bog je zatvorio, djeco, oči, i ja ću ih zatvoriti! Kako bi mogli spoznati nepravdu, kad je još niste osjetili? Bio s vama Bog i njegovo milosrđe!“

„Bariša je pao, na zemlju se izvrnuo pijani Bariši!“ vikala su djeca.

I doleti kamen i pogodi Barišu u koljeno.

Bariša se okrenu i teško začudi.

„Bog vas čuvao! Mili moji, što to činite?“

I doleti kamen s druge strane, pogodi Barišu u čeljust i presiječe kožu, tako da se pokazala krv.

Bariša drhtne od čudne groze i raširi ruke.

„Djeco moja mila, što sam vam učinio?“

„Krv!“ kriknu djeca i preplašena preskoče jarak i pobjegnu preko polja.

Od skupa se odijelio sitan debeloglavi, rudasti dečko. Još je nosio košuljicu i bio bos. Sitnim koracima jecajući i kričeći potrča Bariši i ogrli mu koljena. Bariša mu pogledi raskuštrane uvojke i zaplakana lica.

Razvedri se lice Bariši, oči su mu zasjale.

„Samo ti si, rudasti momčiću došao, samo ti si me čuo, ubogarče mali! Pa budi ti moj pravedni sudac!“

Dijete je plakalo i drhtalo.

„Mati, mati, mati!“

Došla je žena i uzela ga u naručaj.

„Što su mu učinili!“

„Nepravdu je osjetio, samo on! Svaki Božji blagoslov bio s tobom, milosrdni moj suče!“ reče Bariša.

A dijete je sakrilo zaplakano lice u materine grudi i samo dalje plakalo i jecalo.

„Mati, mati, mati!“

(Nastavi će se).

Najuljudnije molimo gg. pretplatnike da
isplate zaostalu pretplatu za 1931/32 g.

8 listopada navršilo se petnaest godina od smrti našega Kreka

U najboljoj muževnoj dobi, prealiv istom pedesetu, umro je 8. listopada 1917. u seoskoj župnoj kući u Št. Janžu u Sloveniji veliki slovenski socijalni političar, vođa kršćanskoga socijalističkog pokreta na slavenskom Jugu, dr Ivan Krek.

Dubokim pletetom prillivamo žižku Njegove svjetle uspomene novu snagu, što iz sve naše duše izrasta Njegovim prvim udarom i poticajem na polju kršćanske socijalne misli. Simbolika Njegove smrti čudnom nam snagom uzdiže Njegov lik: umro je na podu u sobi jedne seoske župne kuće, širom raskrlljenih ruku, s pogledom uprtim u nebo. To je bio Njegov posljednji, najsrdačniji zagrljaj, namijenjen svemu što je On volio.

On nije bio samo čovjek politike, prosječni „Parteiührer“, strančar i zagriženi fanatik. Širlina Njegovih pogleda, Njegovo fenomenalno ogromno znanje zlatni su donijeli plod kroz Njegovo čovječansko srce i Njegovu veliku dušu. Ozbiljni debater i političar, bio je iznad svega toga čovjek. Njegovu ljubav prema zanemarenim masama radnoga naroda nisu diktilirali stranački razlozi i demagogija, već duboka Njegova vjera i Njegov silni osjećaj za pravdu i ljubav. Zato je onako predano posvetio čitav Svoj život kršćanskoj društvenoj misli, zato je i umro srušen težinama Svoga napornoga rada za narod.

Njegova velika duša dubokim se osjećajem brzo približila hrvatskome čovjeku. U dobi svoje velike parlamentarne aktivnosti dr Ivan Krek našao se s dačkim društvom u krugu katoličkoga hrvatskog pokreta. To je bilo 1907. i sljedećih godina. Iz tih su veza izrasla u Hrvatskoj velika dva lika: dr Rudolf Eckert i dr Pero Rogulja, ta dva duhovna blizanca u kojima se našla sintetizirana Krekova teoretska sprema i Njegovo veliko srce. Eckertov duboki studij svih, naročito ekonomskih i političkih problema, obećavao nam je da ćemo dobiti po prvi put u Hrvatskoj doista solidnoga i realnog političara; Roguljina impuzivnost, genijalna irprovizacija i velika duša popunjavala je Eckertov um onim tajnim snagama srca i duše, bez kojih nema, makar koliko se to činilo paradoksalnim, socijalnog uspjeha.

Danas su ta dva mlada čovjeka mrtva. Pokosto ih je ratni i poslijeratni vihor, da, i bijeda, i nelmaština. I s njima su legli u grob jedini pravi interpreti Krekove duše i Krekove politike. Od Krekovih odnošaja sa Hrvatima danas su ostala samo dva svijetla groba, po koja sentimentalna reminiscencija i — ništa više. Krek u Hrvatskoj nije bio shvaćen ni od kruga svih onih koji su polazili njegovu „školu“ na Št. Joštu. Većina tih ljudi bila je fanatično osvojena Krekovom ličnošću, ali nije mogla da shvati duboki smisao Krekove borbe za maloga čovjeka. U vrijeme kad je dr Krek doživljavao na hrvatsko-slovenskom katoličkome dačkom kongresu oduševljene ovacije (1907.), tiskane su od tih istih đaka pjesme o prvome maju u kojima se kaže: „Danas će četvrti stalež, ubogi, zavedeni (!) ljudi, klicati: Dolje gospoda!“ Prof. dr Stj. Pelz je svojevrjemenom napisao da su još negdje 1912. g. od strane velikih Krekovih dačkih poštivalaca padale ovakve primjedbe na Krekova socijalna izlaganja: „Vi, gospodine doktore, stojte dakle na stanovištu socijalne demokracije?“ I na takve primjedbe, stavljene iz naivnosti ili neznanja, dr Krek je morao da se brani: „Ne, ja stojim na stanovištu kršćanstva!“ Uza sve to što su njegove veze sa Hrvatima, bilo preko katoličkoga pokreta, bilo preko

Starčevićeve stranke prava, bile i srdačne i jake, Krek nije uspio da preko najmilijih svojih hrvatskih prijatelja, dra Eckerta i dra Rogulje, mislijenje katoličkih krugova u Hrvatskoj socijalizira. Sve kršćanske socijalne akcije u Hrvatskoj propale su, i ona kršćanskih socijala pred 30 godina, i Krekova pred 20 i ona dra Juretića pred 10 godina. Najoduševljeniji Njegovi hrvatski učenici sjede danas čak na visokim redakcijskim stolicama (npr. g. Brajević kod „Novog doba“ u Splitu i g. Stronić kod „Večernje pošte“ u Sarajevu), profesori su, liječnici, industrijalci, i osim g. Grgeca i dvojice-trojice drugih, ni jedan od njih se nije potrudio da Krekovim utrenikom pođe i unese u hrvatsku zemlju i hrvatski narod velike Njegove ideje, da realizira kršćanske socijalne težnje i hrvatskoga maloga čovjeka organizira. Duboko je Krekovu dušu bolila još za života žalosna istina da na pobijanje kapitalističkog bezvierskog duha, mamonizma i buržoaznih tendencija nije uloženo od katoličkih hrvatskih krugova ni deseti dio one energije, koja je utrošena na pobijanje marksizma. Danas stojimo u tom pogledu gore no ikada prije, i dok u Njemačkoj, Belgiji, Austriji, a kod nas u Sloveniji, kršćanska socijalna akcija i u kulturnom, i u gospodarskom ili političkom pogledu, stalno napreduje, u Hrvatskoj treba istom dokazivati njezinu potrebu i boriti se čak za njezinu načelnu opravdanost. Nakon više od trideset godina od prvih početaka katoličkoga preporoda, doživjeli smo da se sav katolički javni rad sastoji od par crkovnih organizacija, i da je i najpozvanijima deveta briga što će biti od proletara i njegove gladne obitelji, što će biti od seljaka, što od čitavoga hrvatskoga naroda u pogledu ekonomije i kulture, te socijalnog života uopće.

Prizivajući u život o petnaestoj godišnjici Krekove smrti Njegovu uspomenu, izjavljujemo da je danas više no ikad potrebna akcija u duhu Krekovih ideja i da se, nakon skoro trideset i pet godina životarenja i eksperimenata treba vratiti dvadeset i pet godina natrag, uzeti prve stranice Roguljina dnevnika i na njima dalje ispisivati listove o izgradnji novoga, kršćanskoga i socijalističkoga, hrvatskoga društva.

Naša emigracija u USA

Koliko ima ljudi naše krvi po svijetu? — pitanje je na koje se tačan odgovor nemože niti približno dati, jer se tek zadnjih par desetaka godina vodi kakva-takva evidencija naše emigracije. Broj Hrvata koji žive izvan granica Jugoslavije cijeni se na jedan milijun. Taj broj neće biti pretjeran, ako uzmemo u obzir da u samoj Evropi, izvan granica Jugoslavije, živi preko 300.000 Hrvata, a u Sjedinjenim Državama sjeverne Amerike broj ovih iznaša čak 345.000. Uzmemo li k tome druge južne Slavene, osobito Slovence, dvije petine kojih žive izvan Jugoslavije, vidjećemo da naš živalj u emigraciji sačinjava dobru šestinu svih južnih Slavena, te da je u svakom pravcu, i ekonomskom i narodnosnom i političkom, faktor koji treba imati u vidu. Danas nemože niti smije biti svejedno za narod koji je ostao u „starome kraju“, kako žive ekonomski, politički i posvjetno i što misle dva milijuna Hrvata, Slovenaca i Srba izvan Jugoslavije.

Gospoda dr Berislav Andelinović i Ivan Mladineo izdali su nedavno u New-Yorku brošuricu „Jugoslaveni u Sjedinjenim Državama Amerike“. Premda je opseg te knjižice vrlo malen (samih 16 str.), ipak je auktorima uspjelo da skupe sve podatke kulturnoga, ekonomskog, a donekle i političkog života naših sunarodnjaka u USA.

Broj svih južnih Slavena u USA cijeni se na preko 700 000, od kojih se 350.000 iselilo iz „staroga kraja“, a 334.500 su njihova djeca, rođena u Americi, t. j. takozvana „druga generacija“. Treća generacija, djeca djece naših iseljenika, mora da je isto tako brojna, uvažimo li činjenicu da najveća emigracija našega svijeta pada u prvome de-

ćeniju ovoga vijeka (samo 1907. iselio se u USA 82.393 naših ljudi). Od svih iseljénika južnih Slavena je 345.000 Hrvata, 295.000 Slovenaca i 60.000 Srba.

Velika većina naših ljudi uposlena je u industriji i rudokopima. Ostali su poljodjelci voćari (5%), mornari i lučki radnici (2%), a oko 3% ih je uposleno u uređima. Karakter posla je na taj način odveo našu emigraciju u velika Industrijska naselja. Južne države Unije imaju malo naših doseljenika, ali zato je u državama Pennsylvania, Ohio, Michigan i Illinois broj naših emigranata vrlo velik. Pittsburgh sa okolnom broji oko 100.000 naših ljudi, Chicago 60.000, Detroit oko 30.000, što znači da na zemaljskoj kugli ima gradova u kojima stanuje više Hrvata nego u Osijeku i Splitu, tlima Iza Zagreba najvećim hrvatskim gradovima „staroga kraja“.

Slupovi narodnosne svijesti američkih Hrvata i drugih južnih Slavena jesu crkva, škola, novine te prosvjetne i potporne organizacije. Hrvati imaju 33 katoličke crkve (od toga 2 grčko-katoličke), Slovenci isto tako 33 crkve, a u 10 drugih katoličkih župa raznih narodnosti je i naš svećenik. Srbi imaju američko-kanadsko vladništvo u Liberty-ville u Illinoisu sa vladikom Mardarijem Uskokovićem i 34 župe.

Školstvo je teška rana našega svijeta. Redovitih je škola 37 (17 hrvatskih i 20 slovenskih) sa 11.896 djece i 264 učiteljice. Te škole pripadaju katoličkim crkvenim općinama, a u njima poučavaju opatice. Nastavni je jezik — engleski, jer inače nebi bile priznate od državnih vlasti. Hrvatski se jezik uči, ali i to ne u svim školama, kao obilgatni predmet. Nesmijemo se onda čuditi, što naša riječ već kod druge generacije naše emigracije nestaje.

Historijat novinstva naše emigracije pokazuje vrlo veliku neorganiziranost. Od 1885., kad je u San Franciscu počela izlaziti „Slavenska sloga“, prvi organ naših emigranata, pa sve do danas pokrenuto je i prestalo izlaziti 180 naših novina i periodičkih publikacija. Sada izlazi 39 naših novina i mjesečnika, od toga 9 dnevnika (2 srpska, 5 slovenskih i 2 hrvatska: „Svijet“, koji izdaje don Niko Gršković u New-Yorku, te „Radnik“, koji u Chicagu izdaje komunistička stranka Amerike) sa 61.000 pretplatnika. Tjednika izlazi 18 sa 128.000 pretplatnika. Tjednici su skoro svi hrvatski i slovenski. Mjesečnika ima 9, od kojih sam slovenski „Mladinski list“ ima preko 18.000 pretplatnika. Ispravna je tvrdnja pisca da će se, dok bude naše štampe u Sjedinjenim Državama, i znati za našu riječ, da će biti Hrvata u tako dalekoj zemlji.“

Društveni život naših iseljenika je vrlo velik i intenzivan. Od pjevačkih i sportskih pa sve do nabožnih društava, čitavo je more društava osnovano. Pjevačkih je društava 65, diletantsko-dramatskih oko 50, sokolskih (hrvatskih i jugoslavenskih) 20-tak, orlovskih 3. Velik je broj drugih sportskih klubova (nogomet, base-ball, basket-ball itd.). Najagilniji su, dakako, Slovenci. Hrvatske prosvjetne organizacije vodi odsjek Hrvatske bratske zajednice, te najveće potporne organizacije našega svijeta u Americi.

Većina našega svijeta u Uniji su američki državljani, premda je od prve generacije do 1920. g. samo četvrtina primila američko državljanstvo, znak koliko su naši ljudi prlvrženi svojoj staroj domovini. Druga i treća generacija su već potpuni Američani. To se vidi i u politici. Naš se svijet orijentirao u američkome političkom životu prema dvjema velikim strankama: demokratskoj i republikanskoj, te one imaju brojne klubove Hrvata i Slovenaca. U svojim, domaćim političkim nazorima naša se emigracija orijentirala kao u starom kraju. Tako je kod Slovenaca emigracija orijentirana socijalistički i katolički. O političkim organizacijama kod Hrvata gg. pisac kaže: „Medu Hrvatima postoji još organizacija Radićeve stranke sa par ogranaka, te oko šest organizacija „Kola hrvatskih sinova i kćeri“, sa ekstremističkim tendencijama“. Jugoslavenska sekcija Komunističke stranke Amerike je osnovana 1919. u Chicagu.

Najveće naše organizacije u USA jesu potporne organizacije, pod čije su še okrilje u mnogo slučajeva okupila i kulturna društva, kao i novine. Danas ih ima 14 (9 slovenskih, 4 hrvatske i 1 srpske). I. siječnja 1931. te su organizacije imale 271.867 članova. Najjača je Hrvatska bratska zajednica sa 92.453 članova i 940 društava, a iza nje dolazi odmah Slovenska narodna potporna jednota sa 63.448 članova i 653 društva. Sva ta potporna društva imaju za svrhu potporu člana za slučaj bolesti i osiguranja obitelji za slučaj smrti ovoga. Imovina svih tih društava iznosi preko 18 milijuna dolara; 1930. ta su društva primila oko 7 milijuna dolara članskih i drugih prinosa, a izdala oko 5 milijuna. Potporne su organizacije prava blagodat za naš narod u Americi.

Knjiga studenta o studentu

U izdanju zagrebačke „Minerve“ izašao je roman studenta Friedricha Torberga pod naslovom „Učenik Gerber je svršio“.

Fabula bila bi ukratko ova: Školska godina je započela i učenik Kurt opet ulazi u razred. Ovo mu je zadnja gimnazijalna godina. On je osmaš i ove se godine ima zapečatiti njegovu sudbina. Opkoljuju ga opet stare kolege. Razrednik im je Kupfer, nastavnik matematike i deskriptive, slika slabog profesora, sadiste koji pedanterijom uništava učenike. On već odavna mrzi Gerbera, i već prvog dana škole dolazi do prepirke. Gerber je vrlo inteligentan mladić, daleko pred ostalim kolegama, ali je dosta svojeglav i brzo reagira na svaku uvredu ili nepravdu profesora gdje god može. Otac opominje Gerbera nek ide u drugi zavod, ali on ostaje. Sukob đaka i profesora sve više raste, i premda je Gerber skoro za sve profesore inteligentan i zreo mladić, za Kupfera je obratno. To je učinilo da Gerber u prvom tromjesecu ima slabu ocjenu iz matematike i nacrtno geometrije. Tako je išlo i dalje. Preko godine Gerber dobija nekoliko ukora, biva kažnjen pritvorom, i dobije consilium ab eundi. Kod Kupfera ne pomažu ni najčine suze, kad dolazi da moli za Kurta. Otac je naime bolestan na srcu i svako uzrujavanje može biti kobno za život.

Uza sve to Gerber prolazi osmi razred. Otac mu je već nekoliko mjeseci pred svršetak godine pošao u sanatorij. U čudno-apatičnom raspoloženju Kurt dolazi pred maturalsnu ispitnu komisiju, polaže izvrsno iz nastavaoga, ali dosta slabo iz matematike i drugih dvaju predmeta. Njegov mozak febrilno radi i, dok se očekuju rezultati vijećanja maturalsne komisije, koja i njega proglašava zreliim, on se u bunilu baca sa trećeg kata i ostaje mrtav.

Osnovna fabula romana garnirana je vještim opisom sredine, a naročito pubertetskog razvoja glavnog junaka.

Pisan kao kritika škole, ovaj je roman i dobar prikaz suvremene omladine, a osobito njezinih neuroza. Slučaj Gerbera je skoro na dlaku sličan slučaju đaka trgovačke akademije Milivoja Šćerbaka, koji je pred 20 godina u Zagrebu izazvao čitave velike polemike. Nema sumnje da se problem mladenačke psihe mora velikom pažnjom tretirati. Torbergovo djelo daje znatan materijal za to. Bl.

Politika Slovaka u Jugoslaviji

Ugledni Slovak g. Andrej Labáth izdao je u Bačkom Petrovcu knjigu „Naša politika od prevrata dodnes“ (104 str.), u kojoj je prikazan politički život Slovaka u Jugoslaviji kroz zadnjih petnaest godina.

Slovaka u Jugoslaviji nema mnogo. Njihov se broj kreće oko 70.000, a stanuju pomiješani sa Hrvatima, Srbima, Mađarima, Nijemcima, Rusinima i Rumunjima u čet-

naest kotara Vojvodine i Srijema. Najviše ih ima u kotaru Novi Sad, gdje se nalazi i Petrovac, najveća njihova općina i sjedište mnogih njihovih kulturnih i gospodarskih institucija.

Prevrat je 19 8. g. oslobodio te Slovake „donjih krajeva“, kako se sami nazivaju za razliku od svojih zemljaka u Češko-Slovačkoj, od mađarskoga gospodstva. Svijest toga najizlavljevija ogranka Slavenstva uvijek je, i za najtežih dana mađarske vladavine, bila vrlo visoka. Još 1902. počeo je u Novom Sadu izlaziti njihov list „Dolnozemskey Slovák“, a slovačka žilava potpora znatno je doprinijela kod izborne akcije nemadžarskih narodnosti u bačko-bodroškoj županiji uspjesima narodnih kandidata.

Prevrat je zatekao Slovake bez lista koji je za vrijeme rata prestao izlaziti, a od njihove Slovačke narodne stranke, koja je ponosito slala u peštanski parlament iz kulpinskoga sreza dra Milana Hodžu, velikoga borca za slovačka prava, ostala je bila samo uspomena. Glavne težnje Slovaka prilikom prevrata nisu bile političke. Ticale su se u prvom redu školstva, i Slovaci su zatražili da se u Petrovcu otvori njihova gimnazija, koja je kasnije u političkim borbama bila veliki kamen smutnje; tražili su svoje osnovno školstvo i trudili se da pomoću štamparije koju su 1919. u Petrovcu podigli, dobiju svoje školske udžbenike i, ponovno, svoje glasilo. Drugi zahtjevi kretali su se oko pravedne agrarne reforme i uredjenja općinskih samouprava.

1919. otvoreni su prvi razredi slovačke gimnazije u Petrovcu, a ujedno su nikla razna kulturna i gospodarska društva. 1920. počela je izlaziti „Narodná Jednota“, tjednik koji i danas izlazi u Petrovcu. Probudilo se i politički život. Slovaci su ušli u Veliko Narodno Vijeće za Vojvodinu sa 5 članova. U privremeno Narodno Predstavništvo Slovaci kao skupina nijesu predložili svoga zastupnika zbog svada koje su u to vrijeme nastale između srpskih stranaka. Ipak su radikali, da bi zadobili simpatije slovačkih izbornika, poslali u Predstavništvo Igora Stefanika, slovačkog župnika iz Palanke. I tu poče prvo političko razilaženje Slovaka u Jugoslaviji. Pitanje: da li će Slovaci istupati kao posebna politička grupa ili će kooperirati s kojom drugom strankom, ili čak ni to, već poći u razne stranke, prema raznim političkim i socijalnim programima, — postalo je glavnim pitanjem slovačke politike, njenom Ahilovom petom, i pisac priznaje da je najslabije u politici Slovaka u Jugoslaviji bilo to što su lutali „bez programa od jedne srpske stranke drugoj“.

Kod izbora za Konstituantu 1920. g. obnovljena Slovačka narodna stranka kooperira sa Davidovićevoim Demokratskom strankom. Dogada se prva prevara: slovački kandidati bivaju stavljeni u listama na mjesta gdje neće biti izabrani. Pomoću Slovaka izabrani demokrat u novosadskom kotaru ne održe se u korist Slovaka dra Jana Petrikoviča, odvjetnika, kako je bilo dogovoreno.

Kod izbora za Skupštinu 1923. g. Slovaci kooperiraju sa radikalnim disidentom Protićem. Slovačke općine skoro plebisitarno glasuju za Protića (sama općina Petrovac daje mu 1040 glasova), ali ovaj nije nikako uspio da postigne količnik.

Nakon toga su neuspjeha Slovaci odlučili da suraduju sa — radikalima. Jedna deputacija Slovaka je u srpnju 1923. odnijela memorandum sa zahtjevima glede školstva i općinskih autonomija, a uspjeh toga je bilo otvorenje viših razreda na slovačkoj gimnaziji. Kod skupštinskih izbora 1925. vojvođanski su Slovaci u velikoj većini glasovali za radikale, dočim su srijemski, a naročito oni u Staroj Pazovi, glasovali za Stj. Radića. Ipak ni ovoga puta nije Slovacima uspelo poslati u parlament svoga predstavnika.

Međutim iz te kooperacije s radikalima radaju se žestoke političke nesuglasice između Slovaka. Nekoliko je Slovaka ušlo u radikalnu stranku, htijući da se Slovaci što čvršće vežu uz radikale. Sam dr Mičátek, predsjednik Slovačke narodne stranke i jedan od najistaknutijih slovačkih narodnih vođa, počeo je zastupati mišljenje o potrebi re-

organizacije političke organizacije Slovaka u smislu depolitizacije, želeći da SNS postane neke vrste centralnoga slovačkoga Narodnog Vijeća, a Slovaci nek se po volji organiziraju po svima političkim strankama. Nakon izbora u oblasne skupštine koji su se obavili u siječnju 1927., a kod kojih su Slovaci dobili na radikalnim listinama 2 mandata sastao se u travnju u Petrovcu kongres stranke. Stanovište dra Mičátka nije prodrlo, te su kongresisti odlučili da se SNS reorganizira u Slovačku narodnu seljačku stranku krajevine SHS.

Parlamentarni izbori, provedeni u jesen 1927., našli su Slovake podijeljene u tri grupe. Dr Mičátek je kandidirao na listi Davidovičeve stranke, SNSS je podupirala — bezizadno — opet radikale, a vrlo velik je dio Slovaka glasovao za Sv. Pribičevića.

6. siječnja 1929. došlo je do raspusta SNSS. Kad su formirane banovine, došlo je do sastava jednog odbora Slovaka dunavske banovine, sastavljenoga od delegata slovačkih kulturnih i crkvenih organizacija (evangeličkih crkvenih općina). Jedan je Slovak imenovan i za banskoga vijećnika. Kod skupštinskih izbora u jesen 1931. Slovaci su poduprli g. Petra Živkovića i kandidirali dvojicu svojih zemljaka kao zamjenike kandidata na njegovoj listi.

Knjiga g. Labátha pisana je vrlo trljerno, dosta objektivno je analiziran i opći politički razvoj u Jugoslaviji. Zanimiva je i piščeva konstatacija da su Slovaci u Jugoslaviji narodna manjina.

Kad bi htjeli podvrći kritici politički život Slovaka u Jugoslaviji kroz zadnjih petnaest godina. morali bi se opetovano ustaviti kod velikog oportunitizma njihovih vođa. Možda je dr Mičátek imao pravo zagovarajući jedinstvenu narodnu reprezentativnu nepolitičko-stranačku centralu, čime bi se Slovaci organizirali kao i svi drugi državljanjani. On u tome nije uspio, a nisu ni Slovaci uopće uspjeli kao politička grupa. Haos ih je vezao s radikalima, jer su ovi bili skoro čitavo vrijeme na vlasti.

Ipak, treba priznati da su slovački vođe velikom požrtvovnošću i elanom radili za svoj narod.

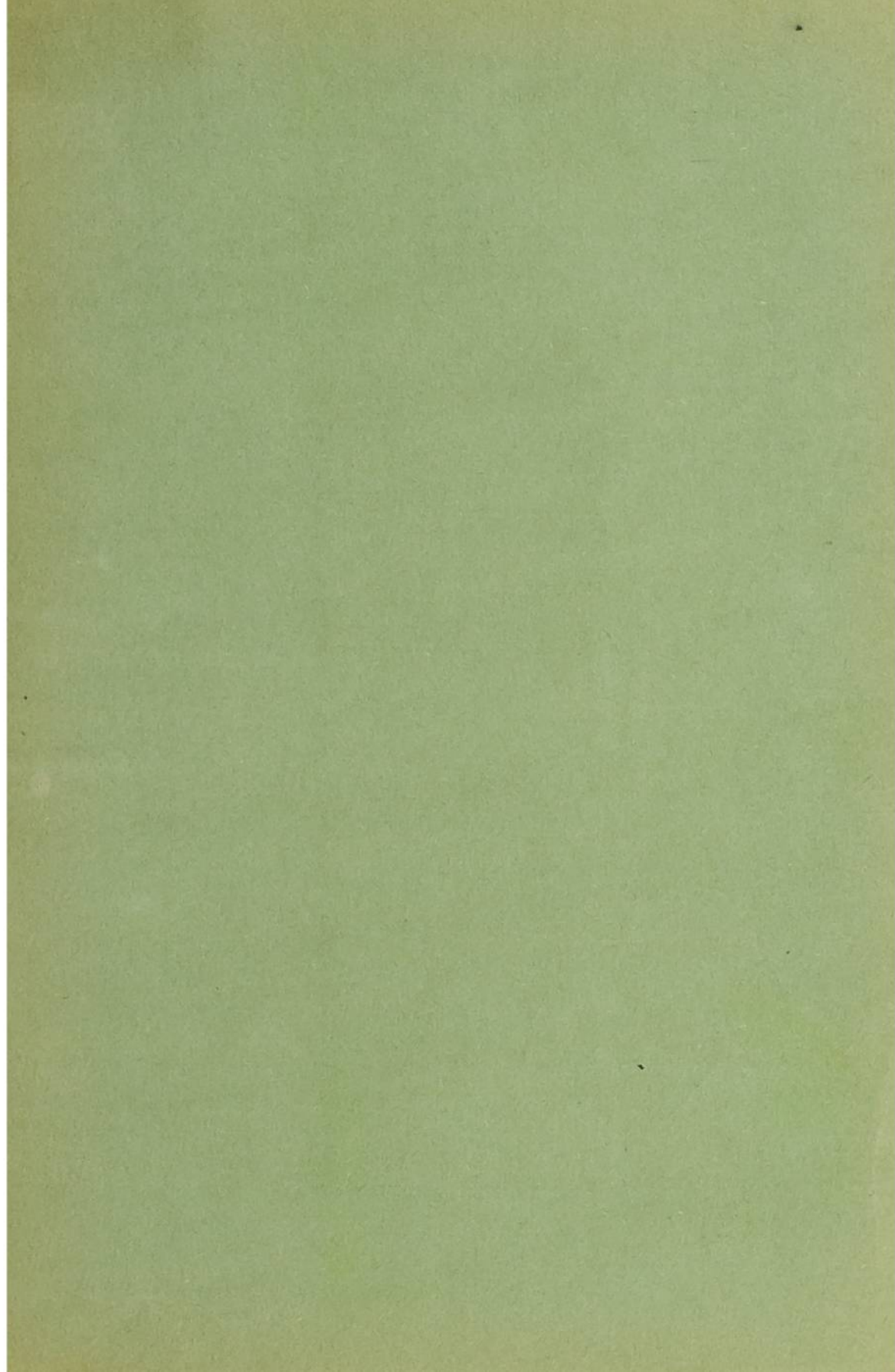
Glaeser: Klasa 1902.

U izdanju beogradskog Izdavačkog preduzeća „Nolit“ izašla je knjiga njemačkog pisca Ernesta Glaesera „Klasa 1902“, u kojoj pisac daje sliku one njemačke omladine, koju je svjetski rat zatekao u prvoj mladenačkoj dobi.

Roman je veoma jednostavan, njegov sadržaj kraj pacifističke tendencije nije isto tako ništa neobično, ali je u njemu jedna generacija prikazana za naše pojmove neobično iskreno.

Redakcija je zaključena 31. listopada 1932.

Izdavač i odgovorni urednik: BOŽO DULIBIĆ, odvjetnički kandidat u Šibeniku. — Tisak: Pučka Tiskara (Braća Matačić pok. Petra), pred. Vjek. Matačić u Šibeniku.

5301